

פרופ' תמר הרמן • ד"ר ליאור יוחנני

כאשר נתונים פוגשים תחושות בטן

שיקולים קבוצתיים לעזיבת הארץ או להישארות בה

עזיבת מקום הולדת היא מהלך משנה חיים, הכרוך בקריעה ובהתחברות המחייבות השקעה אינסופית של משאבי נפש וחומר. ואף-על-פי-כן מיליונים ברחבי העולם אורזים את מיטלטליהם ומנסים "להחליף בית". למרות הנטייה הרווחת בארץ, להדגיש את הייחוד המקומי, ישראל אינה יוצאת מן הכלל במובן זה; מדינות רבות, ובייחוד מדינות קטנות, חוות הגירה מרצון (להבדיל מפליטות). יתרה מזו – אין מדובר בתופעה חדשה: מראשית המאה הקודמת ועד היום ידעו היישוב היהודי החדש, ולימים מדינת ישראל, גלי עזיבה ניכרים. למשל, בשנים 1966–1967, שאופיינו במיתון כלכלי קשה ובתקופת ההמתנה שלפני מלחמת ששת הימים, גם בחרדה קיומית, התמצו התחושות הללו בביטוי האירוני-כאוב שהיה שגור אז – "האחרון שיוצא שיכבה את האור".

בשנים האחרונות נאמר ונכתב רבות על המעבר מישראל למדינות אחרות. לפי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מאז 2023 חלה עלייה במספר הישראלים שעזבו את הארץ. ב-2023 נרשמו כ-60 אלף "יוצאים לטווח ארוך" (ישראלים ששהו בחוץ-לארץ תשעה חודשים או יותר בשנה מלאה), גידול של כ-50% מהשנים הקודמות. אומנם חלק ניכר מהעוזבים היו מהגרים חדשים מרוסיה ומאוקראינה, אבל גם בקרב ילידי ישראל נרשמה

עלייה של כ-40% במספר העוזבים בהשוואה לשנים הקודמות.¹ ב-2024 וב-2025 גברה מגמת העזיבה עוד: ב-2024 נרשמו 83 אלף עוזבים, עלייה של כ-40% בהשוואה לשנה הקודמת, וב-2025 נרשמו 70 אלף עוזבים נוספים, נתון נמוך יותר מב-2024, אך עדיין גבוה משמעותית מב-2023 ובהשוואה לשנים הקודמות.²

כאמור, תופעת ההגירה למדינות אחרות אינה ייחודית לישראל, והיא קיימת גם במדינות מפותחות אחרות.³ עם זאת, העזיבה מישראל ניזונה גם מגורמים ייחודיים – בראש ובראשונה המצב הביטחוני וכן מערכת היחסים המתוחה בין הצמרת הפוליטית לחלקים בציבור, שהחמירה בעקבות ניצחון הליכוד בראשות נתניהו ב-2022, הרפורמה השלטונית-מהפכה משטרית בראשית 2023, ואירועי שבעה באוקטובר והמלחמה שבעקבותיהם בשלהי אותה שנה.

לאחרונה ערכנו במכון הישראלי לדמוקרטיה מחקר מבוסס סקר שמטרתו לשרטט את ההרכב הדמוגרפי של מי ששוקלים לעזוב את ישראל ואת מפת שיקוליהם.⁴ מפאת קוצר היריעה וההבדלים המהותיים בין החברה היהודית לערבית, בייחוד בהתייחס לתחושות השייכות לחברה ולמדינה, נתייחס כאן רק למדגם היהודים. במסה קצרה זו נתמקד בשאלות: מי מהישראלים-יהודים שוקלים עזיבה, ואם מדובר במוטיבציות משותפות, או שמא קבוצות שונות מונעות על-ידי שיקולים נבדלים.

-
- 1 דן בן-דוד, "הגירה מישראל 2024: מגמות ומאפיינים". **מוסד שורש למחקר כלכלי-חברתי**, 2024; הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. "יציאות ישראלים לחו"ל בשנת 2023". הודעה לתקשורת, 301/2024, 2024.
 - 2 הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, "הגירה בין לאומית של ישראלים: מהגרים ישראלים יוצאים ומהגרים ישראלים חוזרים בשנת 2024". הודעה לתקשורת, 28 בינואר 2026.
 - 3 לעניין ההשוואה בין ישראל למדינות קטנות אחרות, למשל שווייץ וניו זילנד, האזינו לפרק 27 של הפודקסט **סדר חדש**, "מאזן ההגירה השלילי – נורת אזהרה לישראל", עם הדמוגרף פרופ' סרג'ו דלה פרגולה.
 - 4 כל הנתונים הנזכרים כאן לקוחים מליאור יוחנני, תמר הרמן, ואינה אורלי ספוז'ניקוב. **לעזוב או להישאר? דוח מחקר על עמדות הישראלים בנוגע למעבר לחו"ל**. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2025. איסוף הנתונים התבצע באפריל 2025.

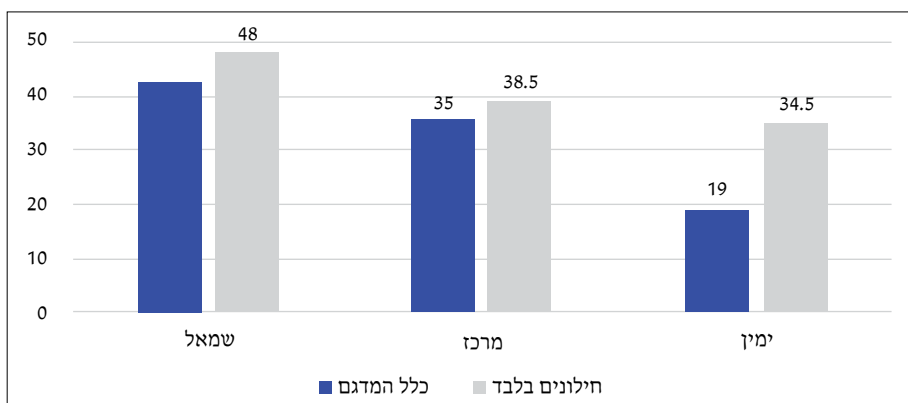
ממצאים

כולם אורזים? בחוגים ובאמצעי תקשורת מסוימים רווחת התחושה שכל מי שיכול – מחפש ומוצא מפלט חמים במדינות אחרות. ואולם, לשאלה שהצגנו למרואיינים בסקר – האם הם שוקלים עזיבה – ענו הרוב (72%) בשלילה, לעומת מיעוט (26%) שהשיבו שהם אכן שוקלים זאת בחיוב.

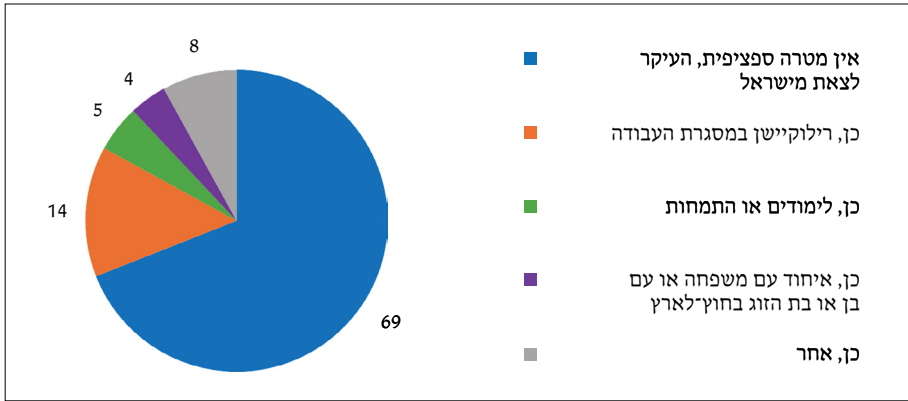
מי נוטים יותר לשקול עזיבה? תוצאות ניתוח רב־משתני שביצענו מבהירות כי **רמת הדתיות** היא הגורם המשפיע העיקרי: חילונים נוטים לכך בשיעור כפול ממסורתיים לא־דתיים, פי ארבעה יותר מדתיים ומסורתיים־דתיים ופי 30 (!) יותר מחרדים. **גיל** הוא הגורם השני בעוצמתו: צעירים (18–34) נוטים לשקול עזיבה כפול מבני 35–54, ופי חמישה יותר מבני 55 ומעלה.

גורם שלישי בעל חשיבות רבה הוא **הזדהות פוליטית**. בקרב מי שהזדהו כשמאל, קרוב למחצית ענו שהם שוקלים לעזוב את ישראל, בהשוואה לכשליש במרכז וכחמישית בלבד בימין. אומנם הפערים בין המחנות גדולים, אך ניתוח משולב של רמת דתיות ומחנה פוליטי מעלה כי בקרב החילונים, גם מי שמגדירים עצמם מיין שוקלים עזיבה בשיעור לא מבוטל (34.5%), כמעט כמו השיעור המקביל במרכז.

שוקלים לעזוב, לפי מחנות פוליטיים (%)

מטרת העזיבה (%)

מטרת העזיבה – מהתשובות לסקר מתברר כי לרוב הגדול של השוקלים עזיבה (כ-70%) אין מטרה ספציפית במהלך זה, למעט עצם העזיבה של ישראל וחיפוש חיים אחרים במקום אחר.

התפלגות התשובות לשאלה זו בשלושת המחנות הפוליטיים מראה שבכולם, לרוב השוקלים עזיבה אין מטרה ברורה, אך רוב זה גדול יותר בשמאל וקטן יותר במרכז ובימין (81%, 70%, 63% בהתאמה).

ממצא חשוב נוסף קשור למשך השהייה המתוכנן בחוץ-לארץ: כמחצית מהשוקלים עזיבה לא ידעו לציין כמה זמן בכוונתם לשהות בחוץ-לארץ. כשליש ציינו תקופה של עד שנתיים או עד חמש שנים, וכחמישית – תקופה ממושכת יותר או "לתמיד". ראוי להתעכב על אלו ששוקלים עזיבה זמנית. חוקרי הגירה מישראל מכירים היטב את התופעה: ניו יורק ולוס אנג'לס מלאות בישראלים שלפני עשרים שנה עזבו "רק לשנתיים-שלוש". ממצא מעניין נוסף הוא שרוב השוקלים עזיבה לא עשו כמעט שום צעד מעשי לקראת המהלך, משמע, לא בהכרח הם "בשלים" מעשית לעזוב, הגם שאינם חשים כאן בטוב.

מניעים לעזיבה – ממצאינו מאששים את ההשערה האינטואיטיבית כי ככל שהערכת מצב המדינה שלילית יותר, כך גוברת הנטייה לשקול בחיוב עזיבה. כך, 42% מהמעריכים את מצב המדינה הכללי בשלילה שוקלים עזיבה, בהשוואה למיעוט זעיר בלבד (8%)

מהמעריכים את מצבה בחיוב. העובדה שבשמאל 81% מעריכים את מצב המדינה כרע, במרכז 62%, לעומת 33% בלבד בימין, מסבירה במידה רבה את ההבדלים הבין-קבוצתיים שהצבענו עליהם בנושא הנכונות לעזוב.

בקרב השוקלים לעזוב, המשתנים המוצהרים הדוחפים ביותר לכך בכלל המדגם הם יוקר המחיה (91%) והיעדר עתיד טוב לילדים (85%). כלומר, ברוב המקרים אין מדובר בעזיבה "פוליטית". פילוח לפי הזדהות פוליטית מעלה בכל זאת הבדלים ניכרים: בשמאל – המצב הפוליטי ואיכות השלטון (89%) והמלחמה והמצב הביטחוני (89%) הם הגורמים המשמעותיים ביותר לשקול עזיבה. בימין, לעומת זאת, הסיבות יותר פרקטיות: יוקר המחיה בארץ (94%) והיעדר עתיד טוב לילדים (86%). במרכז – הגורמים העיקריים לשקול עזיבה מעורבים: יוקר המחיה (91%) והמצב הפוליטי ואיכות השלטון (88%). עד כמה ההשתייכות הפוליטית והסיבות לשקול עזיבה כרוכות זו בזו מומחשת בגורם שהצענו "התקדמות הרפורמה המשפטית" – נושא פוליטי מבעבע – שציון כמשמעותי בשיקול העזיבה בקרב 84% בשמאל ו-80% במרכז, אך רק בקרב 48% בימין.

יש לציין כי בקרב השוקלים לעבור מישראל למדינה אחרת – מכל רמות הדתיות, הגיליים וההשתייכות הפוליטית – הגורם המשמעותי ביותר שצינו המרוויינים כסיבה להישארות בארץ הוא הרצון להישאר קרוב למשפחה. ההבדל הוא ברמה הקולקטיבית: בקרב החילונים והשמאל, ציונות וישראל כבית לעם היהודי נמצאו חלשים יחסית בהשפעתם על הרצון להישאר בארץ. לעומת זאת, במחנות המרכז והימין, וכן בקרב הקבוצות הדתיות, בולט משקלם של גורמים קולקטיביים דוגמת ציונות וישראל כבית לעם היהודי.

דיון

אין ספור עדויות אישיות, מאמרים בתקשורת ומחקרים אקדמיים מתעדים את העובדה שחרדה, ויותר מכך – מועקה – מאפיינים בשנים האחרונות את החברה הישראלית. חלקים ניכרים ממנה אף חשים שכבר אינם מוצאים כאן את מקומם, ומעדיפים גלות ממשית על פני גלות פנימית: מרואיינת שעזבה את ישראל והתמקמה בכפר באיטליה נשאלה על-ידי עיתונאי ישראלי: "יש משהו שיכול לקרות בישראל שיחזיר אותך?" ותשובתה, המאפיינת רבים ממי שכבר עזבו או חושבים לעזוב, הייתה "לא. המדינה שלי

שינתה את פניה. היא כבר לא בשבילי".⁵ במאמר שפורסם לאחרונה בעיתון **הארץ**, המרבה לעסוק בנושא העזיבה, ולרוב מנקודת מבט אמפתית, מתואר האקלים הנפשי הזה כ"אבל פוליטי". כך אומרת חוקרת העוסקת בנושא: "עבור אנשים רבים המדינה היא ישות שיש כלפיה תחושות התקשרות ושייכות. וכשהתקשרות הבטוחה מתערערת – זו רעידת אדמה נפשית".⁶

ואכן, ממצאי הסקר שלנו מעידים כי מי ששוקלים לעזוב את הארץ – רובם חילונים, ובעלי השקפה פוליטית שמאל ומרכז – מודאגים וחרדים יותר מהאחרים, אפילו מאחרים ששוקלים עזיבה גם הם, ומרגישים פחות מחוברים למקום במתכונתו הנוכחית. רבים מהם חשים שישראל הפכה להיות עבורם מקום "אל-ביתי" – כינוי לכל מה שמעורר זרות ומועקה דווקא בשל היותו מוכר.⁷ מושג רלוונטי אחר לתיאור האקלים הרגשי של קבוצה זו הוא "חרדה אונטולוגית", "מצב שבו בסיס הקיום שלך נסדק ומתערער".⁸ ספק אם שכיחותם של מאפיינים אלו בלטה במידה דומה בתקופות בעבר שגם בהן הייתה העזיבה תופעה שכיחה.

עם זאת, חשוב להדגיש שהשוקלים לעזוב אינם קבוצה הומוגנית. כפי שראינו, שיעורי השוקלים לבחור בחיים אחרים במקומות שמחוץ לישראל אינם מתפלגים באופן שוויוני בין קבוצות דומות לכאורה, למשל במובן הגיל, ברמת הדתיות ובמיקום הפוליטי. גם הסיבות לעזיבה משתנות מקבוצה לקבוצה. השילוב בין משבר פוליטי עמוק, שחיקת הדמוקרטיה, והמצב הביטחוני השברירי – יוצר תמהיל מורכב של גורמים הדוחפים החוצה בעיקר חילונים מהשמאל ומהמרכז, שעה שמי שממקמים עצמם בימין מושפעים יותר

5 דינה כהן, מצוטטת אצל הילו גלזר, "שנתיים אחרי שנוסדה, למרגלות האלפים יש קהילה ישראלית משגשגת. אבל לא הכל קל בגן עדן". **הארץ**, 20 בנובמבר 2020. <https://www.haaretz.co.il/magazine/2025-11-20/ty-article-magazine/.highlight/0000019a-9bc0-dd6e-a5fa-fbe4ce0e0000>

6 גדעון לב, "מתנגדי ההפיכה חווים סימפטומים של אבל, ממש כמו במוות של אדם קרוב". **הארץ**, 29 בינואר 2026. <https://www.haaretz.co.il/magazine/2026-01-29/ty-article-magazine/.highlight/0000019c-0459-d51c-ab9e-575f72e10000>

7 המושג נזכר לראשונה ב-1906 במאמרו של הפסיכיאטר והנוירולוג ארנסט ינטש "הפסיכולוגיה לעניין 'האל-ביתי'". ב-1919 העמיק זיגמונד פרויד את הדין במושג זה במסתו "האל-ביתי", ובהמשך נדון המושג על-ידי הוגים צרפתיים, כגון לאקאן, דרידה, סיסקו ואחרים. אלו הוסיפו לאל-ביתי ממד פוליטי. ראו עדי כהן, "האלביתי, הרוח ורייצ'ל וויתריד". **6th Floor** 14 באוקטובר 2020. <https://www.6thfloortlv.com/post/uncanny-whiteread>

8 שמשון ויגודר, אצל נועה אסטרייכר, "ההפיכה המשטרית פרצה לקליניקה, המטפלים הרגישו חרדה ואובדן שליטה כמו המטופלים". **הארץ**, 18 במאי 2023. <https://www.haaretz.co.il/health/2023-05-18/ty-article-magazine/.premium/00000188-2ea1-d805-a7c9-ffe9e2910000>

מגורמים כלכליים ותעסוקתיים. המודעות להטרונגניות הזו מחד גיסא, ולייחודיות גורמי הדחיקה החוצה מאידך גיסא, מעבר לעניין הסוציולוגי שבה, קריטית מנקודת הראות של מי שמופקדים על עיצוב מדיניות לאומית. התייחסות למקורות השונים של אי־שביעות הרצון היא צעד הכרחי, אם כי אולי לא מספיק, בעיצוב מדיניות שתהפוך את ההישארות בארץ לקורצת במידה שווה, או אפילו גבוהה יותר, לשערי היציאה בנמל התעופה בן־גוריון.

פרופ' תמר הרמן, מרכז ויטרבי לחקר דעת קהל ומדיניות, המכון הישראלי לדמוקרטיה
דוא"ל: tamarhe@gmail.com

ד"ר ליאור יוחנני, מרכז ויטרבי לחקר דעת קהל ומדיניות, המכון הישראלי לדמוקרטיה
דוא"ל: liorh@idi.org.il